

TÁRCZA.

A SINIAI KOLOSTOR VÉDELMEZÉSE A 2-IK SZÁMÚ SZÉKELY HATÁRŐREZRED ÁLTAL 1788 MÁRCZIUS 24-ÉN.

véletlen kezembe játszott a *Österreichische Militär Zeitschrift* 1834. évfolyamát. A 12. füzet 255. lapján «*Vertheidigung des Klosters Szinay durch den Hauptmann Niklas Freiherrn von Rauber gegen die Türken am 28. März 1768 (Nach den Originalberichten)*» című közlemény ragadta meg figyelmemet. A szerző azzal vezeti be cikkét, hogy «a hadjáratok tömegéből különösen kiemelt és lefolyásában részletesen tárgyalt egyes hadiesemény találóan megvilágítja az illető korszak harcmodorát és a régibb hadjáratokkal foglalkozóval alaposan megismerteti azon idők katonás szellemét; az ily események hű leírása kisebb csapatok parancsnokainak útmutatásokat is adhat hasonló körülmények közötti maguktartására nézve».

Az alkalmazó módszer eszméje — vagyis az, hogy a harcászati tanulmányokat, feladatokat és gyakorlatokat hadtörténelmi alapon oldjuk meg úgy, hogy az okulást, az elvet, a szabályt az eseményből vezessük le — nem új, hanem, a mint látjuk, elég régi keletű.

Az esemény, melyet a szerző okulás végett megismertet olvasóival, az a harc, melyben a 2. számú székely határőrezred egyik különít-

ményének legénysége tanúsított dicséretes bátorságot 1788 márczius 24-én a Tömösi szoros védelmezésénél.

Minthogy a leírás megkapóan érdekes részleteket közöl, II. József császár török háborúira vonatkozó más munkákban is felkutattam az eseményre vonatkozó feljegyzéseket.

Elsőnek emlitem *Rónai Horváth Jenő Magyar Hadi Krónikáját*. Ennek 435. lapján, II. József 1788. évi hadjáratának ismertetésénél csupán ezeket olvastam: . . . *Hasonló volt a viszony az erdélyi hadtestnél, mely a határszorosokat tartotta megszállva; ez utóbbinak harcaiból felemlítendők a Vulkán szoros védelmezése márczius 21-én, továbbá a Sinaia kolostor megvédelmezése márczius 28-án a székelyek által, kik bár csak 300-an voltak, a török nagy erővel végrehajtott támadását visszaverték; az ütközet után 400 török holttest feküdt a kolostor előtt, míg a székelyek 60 főt veszítettek.*

Alphons Freiherr von Wrede: Geschichte der k. u. k. Wehrmacht, I. kötetének 153. lapján,¹ a mostani 6. számú cs. és k. gyalogezred történeténél azt mondja, hogy 1788-ban a székely határezred kisebb részekre osztottan ismételtén kitünt a szorosok védelmezésében, nevezetesen két százada *Rauber báró* százados vezetése alatt a Tömösi szorostól nem messze fekvő sinaiai kolostort védelmezte hősileg 2000 török ellenében.

*Oscar Criste: Kriege unter Kaiser Josef II.*² című művének 164. lapján mostohan bánik el a székelyek e küzdelmével s csak ezeket írja róla: «A legelső heves támadást a törökök a tömösi szoros ellen márczius 24-én intézték 1500 lovassal és 800 gyalogossal, három nappal ezután a Vulkán szorost támadták meg stb.»

A cs. és k. 6-ik gyalogezred története sem nyújt elegendő felvilágosítást, sőt ellentétbe jut a többi forrásmunkákkal, a mennyiben ezeket mondja.

«Az 1788 89-iki török háborúban az ezred ismételtén sikeresen megvédelmezte országa határait, a mi azért volt nehéz, mivel az ezred századait párosával szétszórtan alkalmazták.»

«Márczius 24-én mintegy 2300 török megtámadta a sinaiai kolostornál *Rauber százados* vezetése alatt álló két századunkat. A *Geisz főhadnagy* vezette 100 emberből alkotott előcsapat a kolostortól nem

¹ A cs. és kir. hadiléváltár kiadványa. Wien, 1898.

² Nach den Feldakten und anderen authentischen Quellen bearbeitet in der kriegsgeschichtlichen Abtheilung des k. und k. Kriegsarchivs Wien, 1904.

messze fekvő csárdánál háromnegyed órán át útját állotta az ellenségnek, később azonban, kitevé a megkerülés veszedelmének, az erdő és a magaslat felé visszahúzódott. *Geicz főhadnagy*, ki a viaskodásban három törököt terített le, fogságba esett.»

«Közben a kolostortól száz katona érkezett *Geicz főhadnagy* segítségére. a kikkel az egyik magaslaton helyezkedtek el védelemre elszántan. Rauber százados osztályai ezután még akkor is hősileg védekeztek, mikor az ellenség a kolostort fölgyújtotta s ezt csak akkor hagyták el és vonultak vissza Tömösre, mikor a törökök 300 halottjuk visszahagyásával elvonultak». ¹

Mindezek arra ösztönöztek, hogy a cs. és k. hadilevéltár anyagában kutassak szavahihető adatok után. Kutatásomat a siker koronázta, mivel az 1788. évi hadjáratra vonatkozó iratesomókban két okmány ² elégséges adattal szolgál ahhoz, hogy leírjam e kis magyar csapatnak a honvédelem dicső feladatában tanúsított magatartását.

Támpontot nyújtott még a magát meg nem nevező szerző tollából eredő *Ausführliche Geschichte des Krieges zwischen Russland, Österreich und der Turkey und des daraus entstandenen nordischen Krieges* című munkának II. kötete, ³ melyben bár röviden, a részletek mellőzésével, de a valóságnak hűen, vagyis a cs. és k. hadilevéltárban talált okmányokkal megegyezőleg olvashatjuk ezt az epizódot.

Mellőzöm a háború okainak részletes ismertetését, csak annyit említek meg mégis, hogy II. József császár a II. Katalin orosz cárnővel Poroszország ellen kötött szövetsége alapján, de akarata ellen és az orosz seregek győzelmének behatása alatt keveredett háborúba a portával.

1787 végével tekintélyes számú hadak állottak a monarchia határain Dalmáciától egész Galicziáig. A 250,000 főt meghaladó sereg fele, vagyis a zöm, a péterváradi és zimonyi táborokban állott; a másik fele öt hadtestbe osztva, *szétszórtan* a következő helyeken várta a megindulás parancsát: Lichtenstein altábornagy *Horvátországban*, Mitrovsky altábornagy *Szlavóniában*, Wartensleben altábornagy a *temesi hátságban*, Fabris altábornagy *Erdélyben* és Koburg herceg lovassági tábornok *Galicziában*. ⁴

¹ Geschichte des k. u. k. Infanterieregiments Karl I., König von Rumänien Nr. 6., Budapest, 1908. 4. l.

² *Feldakten 1788*. Siebenbürgen, 3-ad 21. a. (Bericht) és 13—7.

³ Wien, 1791. Gedruckt und verlegt von Joseph Georg Oehler. 1—15. és 20. l.

⁴ Fabris hadtestének hadrendje a következő volt. Sorhad: 10 gyalog

Amíg a főser eg Nándorfehérvárt akarta elfoglalni s a míg a horvát és szlavon hadtestek Boszniába készültek benyomulni, addig az erdélyi hadtestnek védelmeznie kellett a szorosokat mindaddig, míg a galicziai sereg az oroszokkal felkeresvén az érintkezést, Erdélyen át az Olt mentén Viddin felé előrenyomul.¹

A Száva és a Dráva menti seregek kudarczot vallottak; a pusztá védelemre utasított erdélyi hadtestnél a szorosok védelmére rendelt kisebb erők pedig egymásután verték vissza a törökök támadásait.

Az ezred parancsnokságával Brassóban, vagyis a Törcsvári, Tömösi és Ó-Sánczi szorosokból vezető utak egyesülési pontjában állomásozó 2-ik székely határőrezred² (kiegészítő kerülete akkor Háromszék és Udvarhely volt)³ a Tömös⁴ szoros közvetlen védelmezésére Rauber báró százados vezetése alatt két századot (300 gyalogost és egy ágyút) különített ki a sinaiai kolostorhoz, a mely Brassótól mintegy 30 km távolságra fekszik.⁴

A kolostor akkor még egymagában a magas hegység által határolt völgyben rohanó Prahova patak jobb partján azon a hegyoldalháton állott, a mely a Gura Piatrei arsa pataktól délre terül el és meredeken esik alá a Prahova medre felé. A kolostor négyszögletes kőépületének falain ablakok nem voltak; a szögleteken épített tornyok lőrésekkel bírtak az oldalfalak pásztázása végett. Az épület belseje nem volt valami tágas. A tetőzet fából való volt. Az északnak nyíló bejárat előtt czölöpökkel bekerített gazdasági udvar terült el; a kaput búvótorlással (Schluppverhack) zárták el.

Rauber századait a kolostor mögötti magaslatra, az ágyút ellenben a kolostor déli homlokzata előtt állította fel. A különítmény biztosítására szolgáló tábori őrség a kolostortól délre mintegy 3000 lépés-

zászlóalj és 12 osztály lovasság (10,604 fő, 3711 lovas). Határőrök: az 1. és 2. székely határőrezred 2—2 zászlóalja (5057 ember), két zászlóalj az 1. számú oláh határőrezredtől (2217 fő) és a székely határőr huszárezred három osztálya 990 lovassal. Összesen: 16 zászlóalj és 15 lovas osztály; kereken 22,500 harcos. *Criste i. m.* 155. és 169. l.

¹ *Criste i. m.* 155—156. l.

² Tagozása: ezredtörzs, 3 zászlóalj, egyenként 6 századdal, zászlóaljanként 920 ember, 3 lövész-század, összesen 300 fő, 2 tüzér század (500 ember), vagyis az ezred 4185 harcost számlált. *Criste i. m.* 255. l.

³ *Wrede i. m.* I. kötetének 151. l.

⁴ Lásd a cs. és k. földrajzi intézet által kiadott 1:75,000 mértékben készült és 1875-ben kiadott Zone 24. Col. XXXIII. «Sinaia», valamint az 1881-ben készült 1:300,000 arányú térkép 0·9 (*Kronstadt*) lapját.

nyire jó helyen állott ott, hol az út a Prahova bal partjára lép át. A *Neustädter* hadnagy vezette őrség ereje 50 fő volt, a mely az útát és a völgyet fatorlasszal zárta el; a fatorlasz mögé mellvéddel bíró sánczot ástak.

Márczius 23-án este oláh parasztok hírül hozták, hogy Comarnicunál (Sinaiától délre körülbelül 14 kmnyire) török katonaság gyülekezik azon szándékkal, hogy másnap megrohanja a kolostort. Erre *Rauber* Geicz főhadnagyot 50 emberrel és néhány lövészszel tábori-őrsége megerősítésére küldötte. A most már száz katonából álló őrség az egész völgyet megszállotta.

Másnap délelőtt (márczius 24-én és nem 28-án, mint a hogy ezt az Österr. Mil. Zeitschrift és Rónai Horváth Jenő mondja) félkilencz órakor mintegy 1200-1500 lovasból és 6-800 gyalogosból álló török had támadta meg őrségünket előbb az út mentén. A székelyek azonban vitézül tartották magukat és halomra lödözték az ellenséges sorokat. A kudarczot vallottak erre a Prahova jobb partjára keltek át és az erdő oltalma alatt oldalába kerültek a miéinknek és roppant nagy erejükkel kiverték a sánczból Geicz főhadnagyot katonáival együtt, bár ezek pusztító tüzeléssel árasztották el ellenségeiket. Mivel ezzel egyidőben a törökök az úton védekezők ellen is támadást intéztek, ezeket is kiverték állásukból; háromnegyed órai ádáz küzdelem után a kis magyar csapat a völgy nyugati oldalán elterülő erdő oltalma alatt a kolostor felé visszavonult.

A törökök vesztesége halottakban és sebesültekben meghaladta a háromszázat, a miéink közül többen elestek és megsebesültek, Geicz főhadnagy pár katonával pedig a törökök fogságába jutott.

A Rauber által őrsége segítségére küldött száz katona nemcsak hogy későn érkezett, hanem a törökök által megtámadva, ugyancsak az erdőbe veretett, a melyben most már összes szakaszaink a kolostor mögötti magaslat felé húzódtak vissza. Céljüket azonban nem érhették el, mivel az ellenség utánuk nyomult, letéritette és elvágta őket a kolostorhoz vezető útról.

Ezután a törökök az erdővel borított hegyoldalhaték mögött rendbeszedték osztályaikat, a mi után megtámadták Raubernek a kolostor mögötti emelkedésen álló csapatát. Ez is vereséget szenvedett és a kolostorba menekült. Az ágyút megmentették és a gazdasági udvarba vontatták.

Élet-halál harc kerekedett ezután a kisded magyar csapat és a nálánál tízszer nagyobb ellenség között. A törökök körülfojták az épületet, a mely valóságos pokollá vált a védők számára, a mennyi-

ben a támadók hosszú dorongokra kötött tűzesóvakkal fölgyújtották nemcsak a gazdasági udvar czölöpzetét, hanem a kolostor tetőzetét is. Az önmagában bízó csapat azonban nem esett kétségbe, nem mentette meg életét szégyen árán, hanem még négy órán át kitartott és védekezett. bár a kolostor tetőzete teljesen leégett, a bedölt harangtorony az udvarra zuhant és víz hiányában attól is tarthatott, hogy a pusztító elem maga alá temeti őt.

Délután öt óra körül kifogyott az ellenség lövészere, a mire abbahagyta az ostromot és visszavonult Comarnicu felé.

Rauber csapata sem maradhatott tovább a kolostornál, mivel kétszáz embere hiányzott, a megmaradt kevés katonával pedig a kolostort védelmezni amúgy sem tudta; hírül hozták azt is, hogy a törökök néhány száz katonája meg akarja kerülni a Tömösi szorost.

A hét órán át tartó küzdelemben elesett és az ellenség fogságába került Geicz főhadnagy, egy tizedes és 26 határőr; megsebesült Neidel másodkapitány és 33 ember. A törökök közül a csatatéren maradt holtan *egy binbási, egy aga és több mint 400 harczos.*

Mayersheimb ezredes, a székely ezred parancsnoka. Brassóban 1788 márczius 30-án kelt *Bericht*-jének végén ezeket írja: *Tekintettel az ellenség rendkívüli nagy számára, a legénység magatartása és bravourja dicséretre méltó; hízeltés nélkül mondhatom, hogy a székelyek felette bátran harczoltak!*

A magyar legénység, *az eszköz a parancsnok kezében,* ennek kitartása és vitézsége, csakugyan dicséretre érdemes volt; elsőrendű szerepet játszott mindvégig és betartotta azt a szabályt, hogy csak akkor szabad tüzelnie, ha kellő célpontok kinalkoznak.¹ A vezetés azonban sok tekintetben kifogás alá esik. A különítmény parancsnoka még az akkori és az öntevékenységet korlátozó idők s a formákhoz görcsösen ragaszkodó harczászati elvek mellett is alkalmazhatta volna azt a sarkalatos tételt, hogy a védelmet, bár csak csekély erővel is, de a helyes pillanatban, meglepően, mintegy rajtaütésszerűen oldalból intézett erőteljes támadással kell egybekapcsolni! Ehhez a harcz tere alkalmat is nyújtott, mert különös harczcél által le nem kötve, a kolostornál, vagyis szabadon, jó állást választhatott volna csapatának a tiszta védelemre hivatott kisebbik része számára; ez itt nagy erőt fejthetett volna ki. A nagyobbik rész, bár számra nézve ez is gyengébb

¹ Lásd *Criste i. m.* 283. l. »Vorschrift nach welcher bei einem ausbrechenden Türkenkrieg die kommandierenden Generals der verschiedenen Korps etc. zu verhalten haben» című directívákat.

volt az ellenségéül, viszonylag nagy erőt képviselt, mivel a székelyek jól fegyverzett, jól képzett, lelkesült és fegyelmezett csapata fölért a törökök számbeli nagyságával. Bizonyosan nagy zavarba jut és valószínűleg futásnak is ered az ellenség rendezetlenül és vakon támadó tömege, ha a székelyek bár csak egy része is az oldalból és hátból tör elő.

Hibát követett el Rauber százados azzal is, hogy csapatát megosztotta, a mi által ez részletenként veretett meg. Ennek egyik oka, hogy a tábori-őrség igen messze állott. a minek azután természetes következménye volt az, hogy ezt és a támogatására siető erőket is a törökök leszorították visszavonulási vonalukról.

Nem felel meg a valóságnak, mit az Österreichische Mil. Zeitschrift közleményének szerzője ír, hogy a kolostort körülfogó törökök csak akkor hagyták abba ostromukat, a mikor a tábori-őrségre és az ennek támogatására rendelt, de megvert részek sorakozván (mintegy 200 ember), a hátába törtek az ellenségnek. Erről Mayersheimb ezredes egy szót sem szól a már idézett Bericht-jében. Mindenesetre kötelessége lett volna ez azoknak és bár megtették volna, de úgy látszik kellő vezetés hiányában elvesztették harci rendjüket s csak a menekülésre gondoltak az ellenséges nagy erő láttára.

A törökök támadási módjára nézve a cs. és k. hadilevéltár okmányai semmit sem mondanak. Ellenben a már idézett «Ausführliche Geschichte des Krieges zwischen Russland, Österreich und der Turkey, und des daraus entstandenen nordischen Krieges» című könyv II. kötetének 105—108. lapján ezeket olvassuk:

«Mavrojeni herczeg a háború kitörésekor saját költségén 3000 arnautát toborzott. Ezekhez a nagyvezir 7—8000 ázsiai katonát küldött, vagyis Mavrojeni szeraskirja legföljebb 11,000 harcossal rendelkezett. Ezek közül 4000 embert a maga oltalmára visszatartott, a többit ellenben Erdély határaitra küldötte azzal az utasítással, hogy szakadatlanul nyugtalanítsák a szorosokban álló császári őrségeket. E harcosok csupán kétszersültet kaptak fizetség gyanánt. Vakmerőségük és dühödt támadásuk rugója egyedül az volt, hogy csengő pénzben jutalmazták meg őket minden ellenséges emberfejért és fogolyért; a zsákmány is az övék volt. Ha támadni készültek, négy napra való kétszersülttel látták el magukat. Ellenségüket minden oldalról bekeríteni igyekeztek. Minden akadályt legyőztek; a legmagasabb hegyet, a legmeredekebb sziklát is megmászták mászóvasaikkal. Kisebb csoportokra oszlottan egetverő kiáltással támadtak, a mi mellett ügyesen kihasználták a terepet s oltalmat kerestek a

fák, bokrok és egyéb fődőzések mögött. Ez volt oka, hogy az ágyúk kevés kárt tettek bennök. Minden harcos arra törekedett, hogy ellenfelét lefejezze. Ha valakit elesni láttak, szinte vakon feléje rohantak és fejét vették. A ki ezt a zsákmányt megszerezte magának, menten abbahagyta a harcot, mit sem törődött az ütközet további kimenetével, hanem hátrasietett, hogy biztonságba hozza zsákmányát és önmagát. Ha visszaverik őket, előre meghatározott helyen gyülekeznek, de nem sokáig állanak tétlenül, hanem más helyen próbálnak szerencsét. Óvatosak és titkolják szándékukat.*

Szóvá kell tennem még a törökök igen nagy számbeli erejét is. Mayersheimb ezredes idézett Bericht je szerint 1200–1500 lovas és 6–800 gyalogosból állott a támadó had. Ez a szám csupán a megtámadottak becslésén alapulhat, vagyis teljességében el nem fogadható, bár közleményem elején említett forrásmunkák mind egybehangzóan 2000–2300 emberben állapítják meg a törökök számát. Mint mindig, úgy ez esetben is valószínűleg sok haszontalan, rablásra és pusztításra kész ember csatlakozott a törökökhöz, kiknek zsákmányra éhesebb része a harcolók közé is keveredhetett. Az erdővel és sziklával körülrzárt szűk völgyben igen nagyok látszott az a tömeg, mely az előbb említett harczmódor mellett, több csoportban, az erdő, a sziklák és más fődőzések mögül tört előre egetverő kiáltással. Az ellenséges lovasságot csak annyiban szabad számításba vennünk, mint a mennyiben ez a hegyes vidéken és az emberi beavatkozásnak akkor még alig alávetett erdőségben számításba jöhet s a mennyiben ez lóról szállva, gyalog is harczolt akkor, mikor a gyalogság sorai nagyon megritkultak.¹

¹ Erre nézve *De Ligne herczeg* a következőket írta: A törökök harczmódja inkább ösztönszerű, semmint módszeres; nagy gondnal és óvossággal kerülnek el azt, hogy zárt alakzatokban az ellenség tűzének kitevé legyenek s ha mégis megesik, hogy ily alakzatban az ellenség tűzébe kerülnek, soraik azonnal szétbomlanak s a törökök mély utakban, szakadásokban, cserjékben húzódnak meg, vagy a fákra is felmásznak és onnét tüzelnek, elég jól czélozva. Mezítelen karokkal harcolnak, hogy az ellenséget ijesszék s hogy azok fejét könnyebben lekasabolhassák. Sem inget, sem harisnyát, sőt néha még lábbelit sem viselnek s ruhájuk gyakran nem egyéb, mint a bő nadrág és egy mellényféle. A törököknél alig lehet lovasságról és gyalogságról beszélni; mert a lovas, ha lovát veszítette, azonnal a gyalogság soraiba megy s ott harczol tovább, a gyalogos pedig, ha lovat zsákmányol vagy vesz, lóra ül és a spahikhoz csatlakozik. Lásd: *Hadtört. Közlem.* 1896. évfolyamának 245. l.

Miindezek számításbavétele után valószínű, hogy a török csapat ereje jóval kevesebb volt a kétezernél és hogy a Geicz főhadnagy vezette tábori-őrséget csupán az ellenséges gyalogság rohanta meg. Ebbeli feltevésemet támogatja az a körülmény is, hogy a tábori-őrség állása körüli terep bármely lovasság számára is teljesen járhatatlan volt,¹ a mennyiben a völgyet alkotó magaslatok nemcsak hogy erdővel voltak borítottak, hanem össze-vissza szakadozottan meredeken estek alá a Prahova völgyébe éppen ott, a hol a tábori-őrségnek állania kellett. A megkerülést csakis gyalogság hajthatta végre. A lóról szállott török lovasság csupán a kolostor ostrománál játszhatott szerepet.

Az ellenfelek veszteségeinek aránytalansága abban leli magyarázatát, hogy a jól felfegyverzett székelyek értették a puskák kezelését, a tüzelésben fegyelmезettek voltak és fődözékek mögül védekeztek. A törökök nagy veszteségének oka az, hogy irreguláris, rosszabb minőségű tüzelő fegyverekkel bíró és rendetlenül támadó harcosaikból csakis az első sorok tüzelhettek; valószínűleg növelte veszteségük számát az a tulajdonságuk is, hogy vakon rohanták meg ellenfelüket.

Az elfogottakat a törökök Konstantinápolyba szállították, a hol sorsukra nézve felvilágosítást adnak *Geicz* főhadnagy és *Jeleký* százados levelei.

Geicz főhadnagy Konstantinápolyból 1788 június 17-én kelt levelének tartalma szó szerint a következő:

«Tíz nap alatt értünk Konstantinápolyba. Árkon bokron keresztül rajta-rajtában lovagoltunk; lovammal kétszer felbuktam, de bajom nem esett. A foglyokat a törökök a lovak hátára kötött málhazsákokra ültették, kezüket a hátukon, lábukat pedig a ló hasa alatt összekötötték. Barbárokhoz méltóan durván bántak velünk minden alkalommal. Április 12-én értünk Konstantinápolyba. A bevonulás előtt 12 lemezárólt keresztény fejből font koszorút akasztottak nyakamba. A lakosság ocsmány szavakkal illetett és gúnykaczajjal kísért. Még az asszonyok is az arczomba köpdöstek.»

Jeleký, ugyancsak a 2. székely határőrezred századosa, ki egy más alkalommal fogatott el, 1788 június 26-án Konstantinápolyból kelt levelében pedig azt mondja, hogy minden képzeletet meghalad a barbárok kegyetlen eljárása; egyedüli vigasza megszabadulása, bármennyire is messze van az. Choiseul Gouffrier gróf francia követ

¹ Lásd a már idézett 1 : 75,000 mértékben készített cs. és k. földrajzi intézeti térképet.

fáradásainak köszönhették, hogy őt és Geicz főhadnagyot vasha nem verték. A legénység elsenyved a rablánczok súlya és a rabmunka alatt.¹

PILCH JENŐ
őrnagy.

ÉVFORDULÓT ÜNNEPLŐ MAGYAR EZREDEK.

(Első közlemény.)

III. Károly magyar király a *pragmatica sanctio* érdekében az 1725-iki bécsi békével elismerte V. Fülöp spanyol király fia Don Carlos spanyol infánsnak jogát Toscanára, Parmára és Piacenzára. Fülöp azonban nem elégedett meg a pusztá elismeréssel, hanem egyéb biztosítékot is keresett és Angliával, valamint Franciaországgal szövetségre lépett Károly ellenében azzal a meghatalmazással, hogy 6000 fegyveresével megszállhatja Livornót, Elba szigetét, Parmát és Piacenzát. Károly, ki a *pragmatica sanctio* békés elismerése érdekében minden elfogadható áldozatra kész volt, eltúrte e fegyveres beavatkozást. Ámde csakhamar csalódott, mivel Spanyolország jóval nagyobb haderőt szállított partra Itáliában, sőt Sardiniával is szövetséget kötött. Veszedelmessé váltak az állapotok Károlyra nézve akkor, mikor II. Ágost lengyel király halálával a lengyel trón betöltése körül a Franciaország és közte felmerült nézeteltérések alkalmából V. Fülöp még Franciaországgal is szövetséget kötött Ausztria ellen. Ily viszonyok mellett, minden eshetőségre készen és érdekeinek megvédelmezése végett, Károlynak meg kellett erősítenie nemcsak itáliai, hanem németországi hadait is. A birodalom kedvezőtlen pénzügyi viszonyai miatt azonban Károly országai főnemeseihez is fordult segítségért. A királyi fölhívás Magyarországon is termékeny talajra talált, amennyiben 1734 januáriusában *Pálffy Lipót gróf* egy hajduezredet, *Károlyi Sándor gróf* és *Hávor János Miklós gróf* pedig egy-egy huszárezredet szerveztek és bocsájtottak a koronás király rendelkezésére.

A száznyolczvan éves *multa* visszatekintő ezredek története gazdag nevezetes és olyan eseményekben, melyek hirdetői nemzetünk kiváló hadi erényeinek. Helyénvalónak találjuk tehát, hogy a meny nyiben ezt folyóiratunk szűkre szabott keretei megengedik, az évfor-

¹ *Ausführliche Geschichte* stb. czímű munka II. kötetének 14. és 20. l., valamint *Criste i. m.* 170. l. a megjegyzések.

duló alkalmából kimutassuk eme csapattestek szereplését azokban a hadjáratokban, a melyekben hazánk fiai — miként ezt a 19. számú magyar gyalogezred története is mondja előszavában — a király és a haza iránti hű odaadásukban életükkel és vérével áldoztak.¹

I.

A cs. és k. 19. számú, estei Ferencz Ferdinánd császári és királyi főherczeg trónörökös nevét viselő magyar gyalogezred.²

A Pálffy által saját költségén szervezett hajduereg toborzó kerülete 1809-ig a felsőmagyarországi vármegyékre (Gömör, Szepes, Abauj-Torna stb.) terjedt ki. Az ezredtörzs állomáshelye Kassa volt. A 15 rendes és 2 gránátos századból alakított csapattest parancsnokává és tulajdonosává Pálffy Lipót grófot nevezte ki a király. 1809-től a Dunántúlra is kiterjesztették toborzó kerületét, melynek székhelye Székesfehérvár lett. 1845-től kezdve Győr a hadkiegészítő kerületi parancsnokság székhelye.

1769-től kezdve gránátos osztálya más gyalogezredek hasonló osztályaival egy gránátos zászlóaljba egyesítettett és pedig legelőször a 37. és 52. gyalogezredével, később 1775-ben a 2. és 34., 1779-ben az 53. és 37., 1799-től előbb a 34. és 39., később pedig az 52. és 61. magyar gránátos gyalogezred gránátosaival; 1810—1818-ig az első magyar gránátos zászlóaljba tartozott, 1818 után a 39. és 62., 1832 után pedig a 48. és 60. gyalogezred gránátos osztályával egyesítettett.

Béke időkben állomásozott: Lombardiában, Cseh- és Magyarországon (Kassa, Nándorfehérvár, Zágráb, Komárom, Brassó, Pozsony), Galicziában, Stiriában, Dalmáciában, Tirólban, Wienben, Morvaországban, Velenczében, Rovignóban, Vicenzában, Triestben és Pólában.

Hadjáratok.

Alig alakult meg első zászlóalja, ezredtulajdonosa vezetése alatt máris Itáliába vonult, a hol az *1734—35. évi hadjáratban* oly nagy veszteségeket szenvedett, hogy az 1735 április 30-iki hadrendben csupán 269 főnyi állománynyal szerepel. 2-ik zászlóalja Tirólban a Monte-Baldón táborozott.

¹ Geschichte des k. k. Linien-Infanterie-Regimentes Kronprinz Erzherzog Rudolf Nr. 19. Graz, 1863. és Wien, 1878. évi kiadásai.

² U. o. és *Alphons Freiherr von Wrede*: Geschichte der k. u. k. Wehrmacht. I. kötet, Wien, 1898. 249. l.

1741-ben Felső-Ausztriába vonult az ezred.

Az *osztrák örökösödési háborúban* 1742-ben három zászlóaljjal előbb Časlounál harczolt, később pedig Prága ostromában vett részt. 1743-ban Ingolstadnál vitézkedett. 1745-ben Olaszországba jutott, a hol 1746-ban Rottofrenónál és Genua falai alatt mérte össze fegyvereit az ellenséggel. Genuában, a decemberi forradalom alkalmával, árulás következtében, egyik zászlóalját a felbőszült tömeg majdnem teljesen fölkonzcolta; másik zászlóalja részt vett a forradalom leverésében. 1747-ben egyik zászlóalja a Provenceba nyomult, a többiek ellenben úgy 1747-ben, mint 1748-ban Genua ostromában vettek részt, a hol különösen a gránátosok tüntek ki a begnatói sánczok megrohanásában (1748 junius 13.).

Hétéves háború. 1757-ben két zászlóalja (csupán 780 ember erős) egy gránátos századdal a prágai csatában (május 6.) Schwerin csapataival szemben állotta meg a sarat azután pedig a görlitzi ütközetben (szeptember 7.) szerzett dicsőséget; vitézül harczolt még Schweidnitz ostrománál, a hol a csillagsánczot vette meg november közepén. *De Vins József* százados, a gránátosok parancsnoka. jutalmul a katonai *Mária Terézia-rendet kapta* és őrnagygyá neveztetett ki.¹ Küzdött még Boroszlónál és Leuthennél (december 5.). 1758-ban Hochkirchnél (okt. 14.) megint a gránátosok tüntek ki az egyik sáncz megrohanásánál, a mikor is 230 porosz katonát fogtak el. Neisse ostrománál is érdemeket szereztek a zászlóaljak. 1759-ben az osztrák főserg kötelékében a gránátosokkal együtt a kunersdorfi csatában (augusztus 12.) egy tapodtat sem engedtek, bár soraik igen megfogytak.

1760-ban Loudon alatt az ezred Sziléziában Neustadt ostromában (márczius 15.) vett részt, Landshutnál pedig oly vitézül harczolt, hogy De Vins őrnagyot soronkívül alezredesté léptették elő.

Liegnitznél (1760 aug. 15.) nagy veszteségeket szenvedett a visszavonulás alatt.

1761-ben Schweidnitz ostrománál vérzett az ezred, a hol gránátosai oly elszántan rohanták meg az ellenséges védővonalat, hogy parancsnokukat De Vins alezredesté ezredessé léptették elő.

1762-ben egyik különítménye Schweidnitz védelmezésében vett részt.

1773-ban *D'Alton Richárd gróf tábornok* lett az ezred tulajdonosa, az ezred parancsnokságát pedig *Alvinczy József ezredes* vette át.

¹ *Dr. J. Hirtenfeld*: Der Militär-Maria-Theresien-Orden und seine Mitglieder. Wien, 1857. I. kötet. 73. és 287. l.

1779-ben az ezred a habelschwerti rajtaütésben (január 18.) tünt ki olyannyira, hogy úgy *Alvinczyt*, mint *Davidovich őrnagyot a Mária Terézia-rend* lovagjainak sorába iktatták,¹ kilencz tisztet pedig dicsérettel illettek. Külön elismeréssel adózott az ezrednek II. József is, a ki 1781-ben megjelenvén a pesti táborban, személyesen is köszönetét nyilvánította az ezrednek, háromszáz aranyat osztatott ki a legénység között, az egész tisztikart pedig megvédélte.

1786-ban az ezred tulajdonosa *Borbereki Alvinczy József tábornok* lett, míg az ezred parancsnokságát *Kolowrath-Krakowsky Károly* ezredesre bízák.

II. József török háborújában két zászlóalja a gránátosokkal együtt Zimonymnál, a 3. zászlóalj pedig Erdélyben állott. Utóbbinál a Gabrieli százados vezette különítmény Gradistjenél szákmányul ejtett több ellenséges uszályhajót, míg másfél százada augusztus 15-én a Vulkan szorosban visszaverte a törököket.

1789-ben az ezred a délmagyarországi főszereg kötelékében Nándorfehérvár ostromában vett részt és annyira kitűnt, hogy soronkívül előléptették az ezred parancsnokát Kolowrath gróf ezredest. valamint Plunquet Lukács gróf főhadnagyot ; a 3. zászlóalj előbb a Vöröstorony szorost védelmezte, majd Lazu-Mare alatt ütközött meg a törökkel. Az újonnan felállított 4. zászlóalját Orsova ostrománál alkalmazták. A gránátosok mindvégig Nándorfehérvár ostromában tüntek ki.

Francia forradalmi háborúk. 1792-ben a 3. zászlóalj a gránátosokkal együtt a Németalföldre vonult, a hol a gránátosok tüntek ki Florennesnél. 1793. megint a gránátosok jutottak tűzbe Aldenhovennél, Löwennél és Maubeugenél. 1794-ben az ezrednek három zászlóalja Itáliában Degónál harcolt, a gránátosok Landrecienél, Erquelinél és Fleurunél vitézkedtek, míg a 3. zászlóalj Lüttichnél küzdött. 1795-ben S. Giacomónál derekasan állotta meg helyét és ugyanígy viselkedett Loanónál is a hadsereg balszárnyán. A gránátosok a Rajnamentén Gross-Fischlingennél és Frankenthalnál harcoltak.

A francia köztársaság ellen viselt háborúkban és pedig 1796-ban a 2. zászlóalj Montenottenél és az ezt követő visszavonulásnál mérte össze fegyvereit a francziákkal míg az 1. zászlóalj Degónál küzdött. A Minció melletti csatában az ezred az utóvéd nehéz feladatában sokat veszített. majd Liphay dandárában Dolcenél is harcolt. A Monte-Baldón, Castiglionénél, Cereánál és la Favoritanál vívott harcok után Mantuába szorult. melynek védelmezésében is részt vett. A 3. zászló-

¹ U. o. 217. és 225. l.

alj Tirólban állott, a hol Callianónál majdnem teljesen megsemmisült; megmaradt részei ezután vitézül harcoltak Segonzánónál, Piazenél, Vigo-Miolánál, Calliano-Besenellónál és Rivolinál.

A gránátosok az északi hadszíntéren hadakoztak Schweinfurtnál, Ambergnél, Würzburgnál és Kehlnél.

1797-ben hadiállományra kiegészített 3. zászlóalja Provera hadtestében előbb Bevilacqua-nál és Anghiarinál vitézkedett, a mi után St.-Giorgiónál a francziák fogságába jutott. A mantuai kapituláció után Krajnában újjá szervezték az egész ezredet.

A gránátosok előbb Khel alatt, később pedig Károly főherczeg seregében az utóhadnál Neumarktnál szereztek érdemeket.

1799-ben két zászlóalja Itáliában Magnanónál jutott tűzbe, a mi után Brescia megrohonásában is részt vettek. Az egyik osztály Tirólban Vapriónál tűzött össze az ellenséggel, míg a 3. zászlóalja Orzinóvinál küzdött. Tortona körülzárólása után egyik zászlóalja Alessandria alá vonult, míg a másik kettő Bosco-St.-Giulianónál igen sok emberét veszítette el akkor, a mikor a Moreau vezette francia osztályokat szétrobbantotta. A főszereghez való vonulása után *Adorján ezredes* vezetése alatt Fossanónál, Beinettenél, Castelettónál, Ronclinál és még több kisebb ütközetben harcolt, a melyekben vesztesége halottakban és sebesültekben meghaladta a kétszázat. Genolánál (nov. 1.) is sokat veszített (1659 emberéből elesett 400, 23 pedig megsebesült és a francziák fogságába került).

A gránátosok Veronánál, Magnanónál, St.-Giulianónál, a Trebbia mentén, Novinál és Genolánál tüntek ki.

1800-ban, miután az egész ezred a Bochetta ostromában vett részt (600 emberét veszítette el), Genua alá került, melynek kapitulációja után egyideig itt állomásozott, majd Pozzoló-Valeggió-nál vitézkedett (vesztesége halottakban, sebesültekben és eltüntekben kétszáz ember volt).

A gránátosok St.-Giacomónál, a Var mentén Gilettánál, Ormeánál, Maregnónál és Pozzolónál harcoltak.

Napoleon elleni háborúk. 1805-ben az ezred öt zászlóaljával előbb Itáliába vonult, később pedig Dél-Tirólban a határokat őrizte. 1809-ben három zászlóalja, nemkülönb a gránátosok is, Itáliában Sacile mellett, a Piave vonalán, azután Magyarországon Pápánál, Győrnél és Pozsonynál viaskodtak a francziákkal. Érdekesek *Bartholémy Péter százados* tettei, a kit később a *Mária Terézia-rend* lovagjainak sorába iktattak. A május 8-iki Piave melletti csata után a János főherczeg vezette osztrák sereg visszavonult. E visszavonulás alatt Bartholémy, a ki az ezred 3.

zászlóalját vezette, nemcsak hogy megállította a miénkire rohanó francia lovasság két ezredét, hanem vissza is verte azokat. A Tagliamentónál, a mikor az osztrák sereg az elfogatás veszedelmének nézett elébe, Bartholémy, zászlóalja egyik századával, belevetette magát a megáradt és rohanó folyóba és átgázolt rajta. Példáját a többi csapatok is követték, a mi által megszabadultak a fenyegető veszedelemtől. Pápánál az utóvédet alkotta zászlóaljával, a melylyel önfeláldozóan védekezett mindaddig, míg az egész osztrák sereg elvonult.¹

Az 1812. évi francia-orosz hadjáratban két zászlóalja Schwarzenberg hadtestében végigjárta Lengyelország pusztáit és különösen kitűnt *Szent-Ivány őrnagy* vezetése alatt a poddubniei csatában, a Diwin körüli harcokban és Bialánál.

1813-ban *Hessen-Homburg Fülöp herceg* tábornoknak adományozták az ezredtulajdonosi méltóságot.

Az 1813—14. évi folszabadító háborúban és pedig 1813-ban első két zászlóalja Dresdánál harczolt, a hol a *Fenyvessy* vezette 1. zászlóalj a francziák fogságába jutott, mivel vakmerően messzire előre rohant. Leipzignél *Stutterheim* ezredes vezetése alatt Markleeberg körül annyira kitűntek az ezred osztályai, hogy *Stutterheim ezredes a katonái Mária Terézia-rendet* nyerte el.²

A gránátosok a dunamenti hadsereg kötelékében Hanaunál jutottak tűzbe.

A következő évben előbb a Belfort ostromló csapatokhoz tartozott az ezred, később pedig a déli hadsereg kötelékében Maçonnál, St.-Georgesnél, Lyonnál harczolt. Utóbbi helyen különösen a *Kovesdy százados* vezette 3. zászlóalj tűnt ki azzal, hogy a városba berohant, de körülfogott testvér zászlóalját kivágta a francziák kezéből. *Szent-Ivány ezredes a Mária Terézia-rendet* kapta.³ Voreppenél is tűzbe jutottak a zászlóaljak.

A gránátosok Nangisnál és Charentonnál tűztek össze a francziákkal.

1815-ben Dél-Itáliában a visszavonulás alatt a Renó és Panaró mellett főként az ezred 2. zászlóalja viselkedett derekasan, a midőn kivágta magát az ellenséges csapatok közül.

Két század még Carpi bevételénél is közreműködött. Később nemcsak Itáliában, hanem Dél-Franciaországban is harczoltak a századok.

¹ U. o. 958. l.

² U. o. 1223. l.

³ U. o. 1301. l.

1847-ben *Schwarzenberg Károly herczeg* lett az ezred tulajdonosa.

1848-ban a zászlóaljak több részre osztottan Tirólban (Triestnél, Rivánál, Stenocónál, Storónál, a Monte-Baldón, Calmasinánál és Spizánál) hadakoztak. 1849-ben a második zászlóalj a novarai csatában vett részt; a Magyarországbán állomásozó 3. zászlóalja Ó-Becsénél a szerbek ellen harczolt.

1850-ben az ezred Holstein megszállásában vett részt.

1858-ban azzal tüntette ki a király az ezredet, hogy tulajdonosává *Rudolf főherczeg trónörökös*t nevezte ki.

Az *1859-iki olaszországi hadjáratban* a Schaffgotsche vezette 9. hadtest kötelékében mind a három zászlóalja a gránátosokkal együtt Solferinónál vérzett. A 4. zászlóalj eleinte Tirólban állott, majd a 8. hadtest kötelékében ugyancsak Solferinónál jutott tűzbe. Az 5. zászlóalj Triestnél a tengerpartot tartotta megszállva.

1866-ban az egész ezred Scudier dandárában Olaszországban Custozánál szerzett dicsőséget.

1878-ban nemcsak az ezredet, hanem ennek tartalék csapatait is mozgósították, a melyek azonban csupán a Száva vonalát zárták el, majd a boszniai lakosság lefegyverzésében vettek részt.

A II. József által a legénység megjutalmazására alapított vitézségi érmekből az ezredben szétosztottak összesen: 15 arany- és 145 ezüstérmét.

—ő.